

Александар Мандић

КЛАСИЧНИ ХОЛИВУДСКИ СТИЛ претеча једног тријумфа

„Био си у Америци”, каже ми пријатељ. „Реци ми стварно: да ли су иза тога само паре? Колико су сви ти њихови филмови прављени као пропаганда?” – мисли наравно на политичку пропаганду. Заустим да га „разочарам” – али стадох. Није ми први пут, а сигурно ни вама, мојим читаоцима, да чујемо овакву мисао. Не може то бити без икаквог разлога.

„Холивудски филм” је појам који сви одмах разумеју, дефиниција стила разумљива и неписменима на крају света, баш као и дела направљена у том стилу. Ипак, шта је заправо то што холивудски филм чини тако универзално једноставним за разумевање? Како то да су ти филмови тако слични а истовремено омогућавају оригиналност маштовитим ауторима? Да ли је иза њих само новац или је то и нека пропаганда? Зашто су тако лаки за разумевање и емотивно моћни?

ХОЛИВУД није само запуштени крај Лос Анђелеса, то је појам – последица посебног формалног стила и система филмске продукције.¹ „Класични холивудски стил” је израз који обухвата бројне формалне конвенције, начине приповедања, као и производну технологију која се са занемарљивим изузецима, примењује у производњи „америчког филма”. Иако постоје и други препознатљиви филмски стилови (европски, јапански, итд.), холивудски стил је тако импресивно успешан да се све чешће чују изјаве да је Америка постала владајућа светска сила не силом оружја, већ пре свега захваљујући Холивуду.

Под „стилом” се овде подразумева комбинација изражајних средстава филмске уметности која остављају утисак на екрану: сценографија, тон, светло, монтажа, глума, дијалог, музика итд. Реч „класичан” обично подразумева однос који уметнички предмет успоставља према античкој грчкој или римској традицији: елементе склада, равнотеже и

¹ Продукционе специфичности фабрике филма која се зове Холивуд, размотрићемо другом приликом.

правила заната. Међутим, у нашој синтагми реч „класични” мора да подразумева и елементе модерне уметности и специфичне технологије. Елементи грчке драме јесу укључени у сваки амерички филм, али то ипак није оно што их чини „класичним”. Они су током историје успоставили свој модел приповедања и производње, стандард према коме сви остали филмски аутори и произвођачи морају да се поставе: било да се супротставе или да га имитирају. Успех овога модела и та беспоговорна позиција, дају нам за право да холивудске филмове сматрамо класичним у истом смислу у коме су то незаобилазне античке драме.

Ко прави холивудски филм? У свим другим уметностима питање изгледа излишно; зна се ко је написао *Рајн и мир*, компоновао *Кармен* или осликао Сикстинску капелу. Ипак, сваки разговор о ремек-делима подразумева и историјске околности, социјалне прилике, дух времена. Сикстинску капелу је родио Микеланђело а њега је родила ренесанса много пре него отац који је младићу саветовао „да се бави нечим од чега се може живети.” Упркос томе, обично се подразумева да је уметник тај који оставља свој пресудан траг, да је он аутор дела, а не неки правац или мецена.

Међутим, холивудски филм је увек групни подухват изведен у околностима индустријске производње, и ту лежи интересантна тема за оне који размишљају о уметности: Може ли овде бити говора о једном аутору?

Историје филма су обично писане као низови прича о појединим ауторима. Ко је аутор филма *Одисеја 2001*? Ствар изгледа јасна, Кјубрик је и (ко)сценариста, и редитељ, и то неприкосновени. Али да ли је то тако и у његовој верзији *Лолитје*, за коју је са Набоковом писао сценарио? А ко зна ауторе хиљада филмова који пуне сале само због наслова, жанра или зато што у њима играју омиљени глумци? И поред интелигентних и важних аргумената теоретичара ауторског филма из шездесетих година, редитељско име остаје у овим случајевима сасвим неважно. Скоро да је свеједно ко је режирао, важно је да је филм амерички; дакле, подразумева се да су поштоване одлике тога стила. У том смислу аутор је Холивуд, пресудни глас који увек изнова производи филмове и, користећи исте методе, успева да изрази изненађујућу разноликост и богатство погледа на свет.

Ниједан холивудски редитељ, продуцент нити глумац није потпуно слободан од ових конвенција, без обзира колико је моћан и оригиналан њихов дух. Било да је то Грифит, Чаплин, Копола, Скорсезе или Тарантино; без обзира да ли је у питању Мирамакс, Парاماунт или РКО, конвенције су увек ту. Талентовани редитељи се поигравају, истражују или их ревидирају, али не могу да их игноришу. Систем правила је тако ефикасан, тако високо развијен и изражајан да је то постао стандард филмског говора, „начин филмског писања” који публици и ствараоцима омогућава лакоћу комуницирања и уживање. И наравно, зараду.

Које су, дакле, то конвенције?

Немогуће је овде чак ни површно навести све стандардизоване облике холивудског филмског језика у погледу покрета камере, монтаже, композиције кадра, употребе објектива, планова, тона,² сценаристичких конвенција. У правој експлозији књига о филмској пракси, која прати исту такву експлозију филмских школа, разматрају се поједини сегменти ових конвенција, често дефинисаних као сува правила: „Ако сте камеру у првом кадру поставили овде и снимили крупан план, после тога морате да је поставите овде а никако не ту или тамо.”³

На крају ових томова увек је наведен речник, стандардизован конвенционалан језик који већ својим постојањем успоставља норму. Узмимо за пример основни појам SHOT – кадар, базични филмски елемент, који се поступком монтаже пажљиво ниже са другим кадровима, тако да гледаоцу омогући кретање по простору сцене и завиривање у најинтересантнији детаљ и то у битном тренутку. Ово премештање гледаоца по сцени било би хаотично и збуњујуће да класичан холивудски стил није установио читав низ правила која обезбеђују неприметност и удобност прелаза. Холивудски стил се труди да гледалац не примети „рез”, односно да му прелаз буде пријатан.⁴ А крајњи смисао јесте да се гледалиште омађија, „упије” у збивање, да вибрира са радњом, и да се тако обезбеди снажно емотивно учешће.

Наравно да има одступања од овога правила, и то не само код редитеља који воле изазове. Видљив рез, намерно истакнут „против правила”, такође сведочи о постојању конвенције јер увек има драматуршки смисао. Уклапа се у законе наратије, који су такође део холивудског стила. Дакле, и када ради мимо или против правила, онај-ко-прави-филм успоставља релацију са холивудским класичним стилем.⁵

Ако овакво разматрање изгледа превише круто, препоручујемо да се замисли шесто до осамсто кадрова (колико садржи један просечан амерички филм), повезаних grubим, агресивним, збуњујућим резovima. Да ли би се уопште могло пратити збивање и како бисмо се „саживели” са екраном? У најмању руку, доживљај тога филма био би нешто сасвим друго од онога што очекујемо са југа Калифорније. Зато у свакој

² Уверени смо да је најбитнија техничка, па и креативна разлика између холивудског филма и онога што за екран производи остали свет, квалитет тона а не слике. Амерички филмови су тако тонски дорађени, богати и рафинирани да се томе чак и не приближава ниједна друга кинематографија.

³ Филмске школе данас углавном имају за циљ да своје студенте обуче примени тих „закона заната”, остављајући по страни тешка питања креације и уметности.

⁴ ГЛАДАК, како би рекао наш колега Андрија Димитријевић.

⁵ Познати професор сценарија Роберт Мек Ки каже: „Неискусни и несигурни писци послушно следе правила, нешколовани и бунтовни их крше, а уметници господаре формом.”

професионалној филмској екипи постоји "script supervisor,"⁶ особа која брине само о визуелном континуитету, иако титула сугерише не-што друго.

Холивудски филмови живе од веродостојности, илузије реалности збивања на екрану. Не само да се све чини да се рез визуелно не примети, већ је развијена стратегија – и то врло успешна стратегија – да се гледалац обесхрабри у препознавању прелаза. Битну улогу у томе игра континуитет и савршено промишљена употреба тона. Затим: главни замајац сваког холивудског филма јесте карактер у акцији, који најчешће хоће да постигне нешто пожељно, нешто што би и гледалиште пожелело. Током првих десетак минута упознајемо ситуацију, ликове и време у коме је обично "business as usual."⁷ А онда, изненада, између десете и петнаесте странице скрипта, догоди се нешто што ће потпуно променити његове жеље, ток збивања и цео живот – тачка без повратка. Јунак обавезно улази у акцију (за разлику од често пасивног европског хероја), савладава бројне препреке и на крају најчешће успева. Happy end!

Наравно да сваки амерички филм не прати ову формулу. Шта је са јунацима који чезну за нечим непожељним или хоће оно што им шкоди? Зашто и они изгледају као прави амерички јунаци?

Ниједно друштво није толико опседнуто митом о успеху или пропасти појединачног подухвата као америчко. Визија индивидуалног напора, који чини незаштитени појединац под капом бескрајном, јесте онај заједнички елемент америчке приче који повезује све ликове – тема неизоставно присутна у производима духа који оданде стижу.

За разлику од литерарних дела, амерички филм оперише искључиво на основу идентификације са главним јунаком. Било да се користи драматуршка техника приповедања из првог лица, субјективни кадар, или се примењује неко суптилније средство, холивудски идеал је увек исти: навести гледаоца да поверује да је јунак на сцени некако исти као он, један део њега, идеализована верзија нас самих. Разлике у околностима које окружују филмског јунака и моје реалности привремено се игноришу; битно је оно што препознајем као своје.

У том смислу фабрика, Холивуд је постигла фасцинантан успех. Људи из најудаљенијих култура, из потпуно другачијих околности, с лакоћом пристају на овај зов и плаћају све скупљу карту за парче америчког сна. Тако се десило да је привлачност америчке цивилизације нашла свог идеалног тумача и пропагандисту у холивудском филму, претечи америчког тријумфа у двадесетом веку.

Пентагон троши много више, али Холивуд је тај који побеђује.

⁶ Код нас „секретар(ица) режије“.

⁷ „Све по старом“, „уходано“.

Aleksandar Mandić:

THE CLASSICAL HOLLYWOOD STYLE

The anticipator of the triumph

Summary

Are these Hollywood movies about money only, or there is a political propaganda involved? It may sound silly but there is no simple answer.

What makes a movie "made in Hollywood" so recognizable and attractive anywhere? What are elements of classical Hollywood style and why they are just like that? Without going into details, author points out that there are some common conventions that no film maker can ignore, rules that are invented in Hollywood with the main purpose to catch audience, to force them to react emotionally. Some of these stylistic elements were examined, mostly in editing and structure, and the author concludes that a triumph of American culture in this century was mostly possible because of the universal nature of storytelling techniques, always present in wide variety of American films. "Pentagon has been spending much more, but Hollywood was always a winner!"